

Jean Picq

Povijest države u Europi. Vlast, pravda i pravo od srednjega vijeka do naših dana

Biblioteka Politička misao, Zagreb, 2014., 596 str.

Jean Picq u opsežnoj studiji o državi u Europi, njezinu povijesnom razvoju i stvaranju pravnih i političkih institucija, nastoji ustanoviti genetski kôd države koji se do određene mjere može iščitati s pomoću povijesnog institucionalizma – povijesnog razvoja političkih i pravnih institucija. Picq koristi pojam genealogije koji omogućuje razlikovanje povijesnog razvoja državnih elemenata i oblika prema povijesnim razdobljima, ključnim prekretnicama i transformacijama. Prema navedenom razlikovanju, države nisu izgrađene ni shvaćene na isti način, iako poznaju neke zajedničke elemente poput izgradnje države prava, stvaranje trodiobe vlasti i tome sl. Zbog široke tematike izgradnje države u Europi, potrebno je sadržajno navesti ključne elemente ovoga djela.

Autor među izvore povijesti Europe i države smješta tri grada koja će imati primaran utjecaj u njezinu razvoju, a to su Jeruzalem, Atena i Rim. Jeruzalem predstavlja židovsku državu koja je bitna jer predstavlja prvi oblik države prava. *Dekalog* je osnovni tekst usmene predaje i govori o tome što ne treba činiti, odnosno što nam Bog zabranjuje, dok je *Ponovljeni zakon* neka vrsta ustava koji definira politički okvir i određuje kome je sve dopušteno sudjelovati unutar političkog okvira. Proroke i svećenike je postavio Bog, suce bira narod, a kralj mora biti odabran od Boga i pripadati narodu svoje braće, dok posebnu ulogu zakonodavca i posrednika ima Mojsije.

Atena simbolizira Grčku, koja nije izmislila državu, ali je izmislila politiku jer grčki *polis* nije samo urbani prostor nego i organizacija

moći. Aristotelova definicija države sadrži dva elementa pravne države – narod i ustav, a implicitno i teritorij. To međutim nisu jedina načela grčkoga grada države koja će završiti u modernom poimanju politike i države. Navode se još četiri: javnost, vidljivost, zakonitost i jednakost.

Rim je od iznimne važnosti jer je njegovo pravo u temeljima europskoga javnog prava. Međutim, primjećuje Picq, rimski čovjek je čovjek bez prava. Pravda je osobna borba, što potvrđuje glavna rimska izreka *bellum et justitia* (rat i pravda), a ne *pax et justitia* (mir i pravda). U doba Rima nije postojala kategorija čovječnosti u današnjem smislu, a najbolji primjer ogleđa se u činjenici da su Rimljani prakticirali ropstvo. Usprkos tomu, srednjovjekovni legisti i kanonisti će upravo iz rimskoga prava izvesti pojmove kao što su autoritet papa i dostojanstvo kraljeva.

Nakon ta tri izvora povijesnoga razvitka pojma države, autor opisuje glavne značajke srednjovjekovnoga poimanja države te njezinih obilježja i modela u kojima se pojavljivala. Navedeno razdoblje naziva zajedništvom u vjeri jer kršćanstvo postaje ključan kohezivni faktor političke izgradnje. U središte dolazi odnos između teologije i politike, odnosno veze između političkog prostora i kršćanstva postaju kompleksne, a vlast u Europi kroz čitav srednji vijek mora biti barem onoliko teološka koliko je i politička. Kao odgovor na odnos između te tri vlasti pojavit će se tri politička oblika: Euzebijev model carstva, Gelazijev model carstva i suprotstavljanje tih dvaju modela u Karolinškom Carstvu i Svetom Rimskom Carstvu Njemačkog Naroda. Bizant ili euzebijevski model globalnoga carstva zalaže se za to da jednom suverenu na zemlji odgovara jedan Bog na nebu. Prema tom modelu papa prihvaća supremaciju Carstva. Carstvo je globalno, a Crkva globalizirana. S druge strane, Rim ili gelazijanski model globalne Crkve pojavio se nakon pada Rima i raspada Rimskoga Carstva, kada dolazi do partikularne emancipacije od crkvenog autoriteta. Gelazijev model podrazumijeva da vladar mora biti nadahnut božanskim zakonom i prijeti mu opoziv ukoliko ga se ne pridržava i ne postupa ispravno, ali ne izriče kako bi ga se opozvalo. Za Gelazija su međutim dvije vlasti ipak jasno odvojene, a njihova podjela temelji se na Isusovoj rečenici: "Podajte dakle caru carevo, a Bogu Božje." Karolinškom dinastijom, koja nastaje pomazanjem Pipina Malog 754. godine i krunidbom njegova sina Karla Velikog na Božić 800. godine, postavlja se pitanje je li riječ o *renovatio imperii romani* ili *translatio imperii romani*. Alkuin, savjetnik Karla Velikog kaže kako je car dobio dva mača, jedan kojim štiti Crkvu od heretika i drugi kojim se

bori protiv svih ostalih pogana, te Karlo želi obnoviti Euzebijev model globalnoga carstva. Nakon Karlove smrti, podjelom carstva na tri dijela 843. godine Verdunskim sporazumom između njegovih sinova Karla Ćelavog, Ludviga Njemačkog i Lotara I., omogućen je međutim Crkvi i Svetoj Stolici povratak na Gelazijev model. Nakon Karla Velikog, Oton III., unuk Otona I. Velikog, osnivača otonske dinastije, također je sanjao o uspostavi Euzebijeva modela. No, bez obzira na zahtjeve otonskih careva papinstvu, tijekom cijelog će razdoblja car biti papina kreacija s ulogom unutar globalne Crkve.

Jean Picq detaljno izvodi ulogu kršćanstva i njegovu ulogu za Zapadnu Europu opisujući temeljne povijesne događaje u tadašnjoj Engleskoj i Francuskoj, ali pridaje važnost i ostalim državama tadašnje Europe koje su u povijesno-političkim analizama razvoja pojma države često ostajale po strani, naglasivši naročito Poljsku i Španjolsku. Autor međutim ne zaboravlja važnost Crkve koja je obilježila prvu polovinu drugog tisućljeća. Nakon raspada Karolinškog Carstva nastala je politička praznina koju je trebalo popuniti jer se pomanjkanjem političkog središta otvorilo pitanje tko može osigurati mir. Crkva se vidi kao stvorena za tu ulogu propovijedajući Božji mir. Opatija iz Clunija uvidjela je probleme koje su potresale tadašnju Crkvu: simoniju (kupovanje ili prodavanje crkvenih položaja ili povlastica) i nikolaitizam (ženidba svećenika). Pod njihovim utjecajem Clunijevaca otvaraju se prvi mirovni sudovi te dolazi do kontrole nasilja. Nasuprot Clunija razvija se novi red u Cîteauxu. Ove dvije opatije razvijaju dva vrlo različita ekonomska modela, naročito što se tiče načina stjecanja bogatstva. Clunijevska ekonomija usmjerena je na očuvanje bogatstva koje pretvara u raskošna zdanja i luksuzne predmete. Cistercitsko gospodarstvo okrenuto je prema trajnom reinvestiranju dobiti stečene obradom zemlje i kupnji novih površina. Pojavom papinstva, izraz koji je prvi put upotrijebio papa Klement III. 1047. godine, navijestit će se skorašnji problem oko investiture biskupa, a taj će se sukob riješiti tek Wormskim konkordatom 1122. godine između pape Kalista II. i Henrika IV.

Opisujući srednjovjekovnu Englesku, autor posebice naglašava njezin pravosudni ustroj te detaljnije opisuje *Common Law* i *Magna Carta* iznuđene 1215. od Ivana Bez Zemlje, što predstavlja jedan od ključnih trenutaka u oblikovanju pravne države u Engleskoj. Usporedo s razvojem pravne države u Engleskoj, u Francuskoj se javlja država pravde kroz vladavinu Luja IX. i njegova unuka Filipa IV. Lijepog. Uz Temeljni

zakon i doktrinu o dva tijela: fizičkom i smrtnom tijelu kralja te simboličkom besmrtnom tijelu (*dignitas*), jednu od osnova izgradnje francuske države bili su kraljevski pravni savjetnici – legisti. Picq nadalje opisuje i ostale države tadašnje Europe. Iako se može činiti da su Španjolska i Poljska kulturno, povijesno i pravno dvije sasvim različite zemlje, autor vidi dosta sličnosti, među kojima su pogranični položaj u Europi, posebna uloga Crkve, fragmentiranost i poseban status i uloga plemstva. U Španjolskoj je karakterističan dvojni model države jer između 1250. i 1450. postoje dva glavna politička modela sa specifičnim pravnim i političkim sustavima, kastiljska i aragonska država. Poljska je u to vrijeme bila, kako autor navodi, "plemićka republika" za vrijeme Jagelovića, a prije njihova dolaska kraljevstvo je konsolidirao Kazimir III. Veliki za vrijeme kojeg će nastati i prvi poljski pravni kodeks *Statuta Casimiri Magni*. Za Poljsku su u pravno-političkom smislu tada bila ključna dva pojma: *šljahta* – niže i srednje plemstvo koje ima jedinstvene povlastice u Europi, te *sejm* – glavni instrument plemićke demokracije.

Autor navodi kako se u 13. stoljeću uz Crkvu sve više počinju afirmirati i države, što će svoj vrhunac doživjeti razvojem teorija suverenosti. Primjer afirmacije države je izbor Karla IV. u Svetom Rimskom Carstvu Njemačkog Naroda, kojemu je konsolidacija vlasti bila važnija od krunjena u Rimu, a novim je izbornim zakonom, Zlatnom bulom iz 1356., sedam izbornih knezova steklo pravo na imenovanje cara "kojeg je odabrao Bog, a izabrali knezovi". Osim afirmacije države započete Zlatnom bulom, u Njemačkom se Carstvu zbio događaj čiji će se utjecaj proširiti cijelom Europom i biti glavni uzrok prvog velikog prekida europskoga jedinstva, a to je Lutherova reformacija započeta 31. listopada 1517. u Wittenbergu objavljivanjem 25 teza protiv papine politike. Augsburškim mirom 1555. uspostavljen je mir u Njemačkom Carstvu i zavladao je načelo *cuius regio eius religio* kojim su vojvodine i kneževine primile religije svojih vladara. Taj mir nije mogao zaustaviti konfesionalizaciju, udruživanje regija s istom vjerom u saveze, koja je samo čekala iskru za novi rat. Praškom defenestracijom 23. svibnja 1618. započeo je krvavi Tridesetogodišnji rat koji će završiti 1648. godine Vestfalskim mirom potpisanim u Münsteru, sporazumom kojim su priznate tri temeljne sastavnice današnje države: teritorij, određena vrsta suverenosti i granice. U tadašnjoj Francuskoj nastaje pojam suverenosti, i to u djelu *Šest knjiga o republici* Jeana Bodina, čija je prva rečenica glasi: "Republika je ispravno vladanje nad više domaćinstava i nad onim što

im je zajedničko, i to pomoću suverene vlasti" (228). Bodin predstavlja ključnu prekretnicu jer je suverenost u opreci i s carstvom, zato što se temelji na pravu a ne na sili, ali i s lokalnom vlastelom, zato što vlast nije vlasništvo, te se u njenoj srži afirmira ideja o podređenosti vlasti zakonu. Za razliku od Francuske i Engleske gdje dolazi do ujedinjenja države, u Španjolskoj se razvija odnos koegzistencije država. Ujedinjenje je počelo ženidbom Ferdinanda Aragonskog i Izabele I. Kastiljske, a završeno je nakon rekonkviste, odnosno nakon pada Granade 1492. godine. Time je otpočelo španjolsko zlatno doba koje su okarakterizirali Kolumbova kolonijalna otkrića i razvoj kolonijalne države, početak međunarodnoga prava, ideje o pravednom ratu, ali isto tako i statuti o čistoći krvi (*limpieza de sangre*), inkvizicija i protjerivanje židova i muslimana. Zlatno doba u Španjolskoj događa se u isto vrijeme kada i zlatno doba u Poljskoj s dinastijom Jagelović. Za vrijeme Žigmunda Augusta, godine 1569., potpisan je Lublinski sporazum i stvorena Poljsko-litvanska unija ili Republika dvaju naroda, a jedan od njenih temeljnih principa bila je vjerska tolerancija. Iz više razloga u Uniji dolazi do naglog kulturnog, znanstvenog, političkog i ekonomskog uzleta. No budući da Žigmund August nije imao nasljednika, na tron su došli strani vladari, što označava početak kraja Poljsko-litvanske unije. U 18. stoljeću dolazi do konačnoga kraja srednjovjekovne Poljske i zaredale su se tri podjele njena teritorija. Prva se zbila 1772. godine. U njoj su sudjelovale Pruska, Austrija i Rusija na inicijativu Katarine II. koja je željela zaštititi pravoslavnu manjinu u Poljskoj. Druga se dogodila 1793., također na inicijativu ruske carice. Poljska je dotad već bila usvojila mnogobrojne reforme, a 3. svibnja 1791. prva u Europi i druga u svijetu uvela ustav. U njenoj podjeli ovaj su put sudjelovale Pruska i Rusija, dok je Austrija izostala zbog novog rata (Dubički rat) s Osmanskim Carstvom. Treća podjela dogodila se 1795. godine kada su Poljaci digli ustanak pod vodstvom Tadeusza Kościuszka, junaka Američkog građanskog rata za nezavisnost. Budući da su ustanici bili koncentrirani samo velike gradove, to je omogućilo lak prolazak pruske, austrijske i ruske vojske i posljednju podjelu zemlje. Poljska je nestala s karata Europe na 123 godine, gdje će se vratiti nakon Prvog svjetskog rata 1918. godine. Tijekom poljskog zlatnog doba i njene polagane dezintegracije u Engleskoj su se odvijali ključni povijesni događaji. Autor vrlo jednostavno i kronološki opisuje glavne značajke vladavine dinastije Tudor, kao što su Zakon o vrhovništvu Henrika VIII. iz 1559. godine, dolazak

dinastije Stuart 1603. godine, građanski rat i Cromwellova republika te *Glorious Revolution* 1688. godine.

Nakon Tridesetogodišnjeg rata uslijedilo je, prema Picqovim riječima, ponovo jedinstvo putem prosvjetiteljstva koje postavlja temelje novome razdoblju europske civilizacije i povijesti jer prekida s modelom kršćanstva obilježenog Rimskom Crkvom i teologijom. To je vrijeme državnoga razloga, čija je temeljna potka da se racionalizacijom političkih praksi dosegne "vrhunac postojanja" države. To se može iščitati iz tri gledišta: 1. prijelaz s bogatstva vladara na bogatstvo države; 2. prijelaz s utvrđivanja moći vladara na utvrđivanje moći države; 3. prijelaz s obiteljskih i dinastičkih saveza na saveze država. Vestfalskim poretkom stvorena je ravnoteža u Europi, koju autor definira kao "vojno-političku fiziku nacija gdje se naizmjenično nadmeću različite neprijateljske sile" (312). Države i njene institucije možemo promatrati kao živa bića, a temeljni im je cilj opstanak koji mogu ostvariti samo tako da razviju instrumente s pomoću kojih će se braniti od vanjskih neprijatelja, a to su: 1. rat, što po Carlu von Clausewitzu nije ništa drugo doli "nastavak politike drugim sredstvima"; 2. diplomacija, koja se javlja mnogo prije Vestfalskog mira, ali je nakon njega poprimila mnoga današnja obilježja pojavom novih figura – opunomoćenika kraljeve ovlasti (veleposlanici) koji pregovorima uspostavljaju mir; 3. vojska, koja od tada postaje profesionalna i redovna te se uvodi mreža utvrda i utvrđenja, sve se više razvijaju i proučavaju vojne strategije i vještine te taktike napada i obrane.

Sljedeća zemlja koja je znatno doprinijela razvoju države jest Nizozemska, odnosno Ujedinjene provincije, čije je jedinstvo nastalo tijekom vladavine Karla V., a politički identitet određen 1548. na carskome saboru. Ujedinjene provincije postaju "svjetionik Europe" zbog svoje otvorenosti za sve, napose za protjerane protestante i židove te filozofe u potrazi za slobodom. To je zemlja u kojoj su počele izlaziti gazete, novine s pomoću kojih se politika i javni prostor prvi put otvaraju puno većem broju stanovništva; zemlja Rembrandta i velikih sveučilišta (Utrecht). Sloboda je tako postala osnova decentralizacije najstarijih institucija, što je dovelo do rascjepkanosti političkog i vjerskog života kao nigdje drugdje u tadašnjoj Europi te naprednog trgovačkog i financijskog sustava koji označava početke kapitalizma.

U susjednoj Francuskoj doba vladavine Burbonaca u 17. i 18. stoljeću obilježava administrativna monarhija započeta administrativnom revolucijom 1661. kada je na čelo državnog aparata postavljen glavni

intendant financija, zamijenivši dotadašnjeg kancelara, te prelazak iz države pravde u državu financija i reda. Picq opisuje i opoziv Nanteskog edikta o toleranciji iz 1598. koji je dotad jamčio vjersku slobodu francuskim protestantima. Da bi se uzdigli iznad Crkve, Burbonci pronalaze rješenje u monarhiji božanskoga prava, na što će se oštro pobuniti parlament.

Usuprot Nizozemskoj i Francuskoj, Picq analizira prosvijećeni apsolutizam Habsburške Monarhije, zemlje s velikim konglomeratom naroda te jakim silama koje će pretendirati na njene teritorije, poput Osmanskog Carstva i Pruske. Među najvažnije godine u povijesti Monarhije spada 1713. kada kralj Karlo VI. započinje s velikim reformama, izjavljuje da su sve nasljedne habsburške zemlje nedjeljive te uvodi Pragmatičnu sankciju, dokument koji je dopuštao pravo nasljeđivanja po ženskoj liniji jer sâm nije imao muškog potomka. Ključna politička uloga pripada Mariji Tereziji koja će postati kraljica 1740. godine zbog čega će početi rat za austrijsko nasljeđe (1740.-1748.). Ona i njezin sin Josip II. ostat će zapamćeni kao prosvijećeni vladari koji su osnažili središnju vlast kako bi bila što manje ovisna o ostalim zemljama Monarhije, stvorili novu, učinkovitu javnu upravu, razdvojili upravne od sudskih funkcija te uveli zakonodavnu vlast s istim građanskim i postupkovnim zakonicima za sve teritorije Monarhije.

Unatoč temeljnoj orijentaciji svog djela prema razvoju države u Europi, zbog njena važnog utjecaja Picq razmatra i građansku revoluciju u Sjedinjenim Američkim Državama jer je, kako navodi, "nemoguće odoljeti iskušenju i ne usporediti ta dva događaja – Američku i Francusku revoluciju" (383). Detaljnom analizom zaključuje da te dvije revolucije "unose preokret u svjetski politički poredak" (410). Prema Hannah Arendt one su "početak" ljudske povijesti, a po riječima Condorceta one su "revolucionarne samo ako je njihov cilj sloboda" kojom se suverenost sada utjelovljuje odozdo, u suverenosti nacije.

U petom djelu knjige autor opisuje kako su se države konfrontirale u razdoblju od 1815. do 1945. godine, odnosno od Bečkog kongresa i podjele Europe nakon Napoleonovih osvajanja pa do 1945. godine kada se Europa morala ispričati svijetu za sve što se dogodilo na njenu prostoru i kada se morala, poput Feniksa, izdići iz ruševina i pepela. To je bilo doba novih revolucija i ratova, vrijeme trijumfnog liberalizma ali i totalitarizma, vrijeme smanjivanja osnovnih sloboda ali i izgradnje ustavnih država. Analiza tog djela povijesti temelji se na tri ključna trenutka:

1. vremenu romantizma, nacionalne države i nacionalnosti; 2. izgradnji liberalne države u Francuskoj i Engleskoj; 3. stoljeća totalitarizma – nacistički i komunistički režimi.

Napoleonovim ratovima ideja se nacije proširila u sve dijelove Europe, no Bonaparteov neuspjeh u stvaranju imperija završio je podjelom europskoga teritorija u Beču 1815. godine. U prvoj polovini 18. stoljeća u Njemačkoj se rađa romantizam sa svojim glavnim predstavnicima (Moser, Herder i Goethe), umjetnički pravac koji jača "nacionalnu" svijest naroda nezadovoljnog novim uređenjem Europe. Fichte smatra kako "Nijemcima valja otkriti njihovo pravo na postojanje kao nacije", nacije koja će, usuprot nemoćnim i pokvarenim vladarima, istaknuti pozitivnu i spasonosnu ulogu buržoazije, a u okvirima države koja će imati ulogu odgajateljice. Romantizam je bio utjecajan i u Austrijskome Carstvu te se i unutar tog konglomerata naroda bude nacionalne ideje. Sjećanja na stara vremena evociraju se među Mađarima, Poljacima, Česima, Hrvatima i Talijanima, ali i među tada još "nepovijesnim" nacijama Carstva poput Rumunja, Slovenaca, Srba i Slovaka. Sve će kulminirati velikim revolucijama 1848./49. u vrijeme "proljeća naroda". Picq povezuje prusku i austrijsku monarhiju oko pitanja ujedinjenja njemačkih zemalja te raspravlja o tome koje će od dva carstva pritom odigrati ključnu ulogu. Nakon bitke kod Sadowe 1866., Pruska je postala predvodnik ujedinjenja, a Austrija je zbog slabosti morala podijeliti monarhiju s Mađarima, čime je 1867. stvorena Austro-Ugarska. U toj će državi započeti najveći sukob u dotadašnjoj svjetskoj povijesti, Prvi svjetski rat. Naime, u Sarajevu, koje je 1908. nakon aneksijske krize postalo dio Austro-Ugarske, Gavrilo Princip, pripadnik Mlade Bosne, usmrtio je Franju Ferdinanda i njegovu suprugu. Austro-Ugarska će nestati 1918. godine, nakon Prvog svjetskog rata, a od nekadašnjeg velikog carstva nastat će mnoštvo malih država. Pruska će pak ujediniti sve njemačke zemlje, što će Francuska bezuspješno pokušati spriječiti, a 1871. u bitci kod Sedana Njemačka će je potući i zarobiti kralja Napoleona III., čime nastaje Treća Francuska Republika. Željezni kancelar Otto Von Bismarck će u u Versaillesu, simbolu Francuske, proglasiti Drugi Reich, koji će u Prvi svjetski rat ući kao saveznik Austro-Ugarske, a iz njega izići kao gubitnik te biti pretvoren Weimarsku Republiku. Nijemci se u Weimaru osjećaju izdano i osramočeno, a pod utjecajem teških reparacija i svjetske ekonomske krize na vlast 1933. dolazi Adolf Hitler i transformira zemlju u Treći Reich.

Picq naglašava i drugi važan trenutak – liberalnu državu u kontekstu njezina razvoja u Francuskoj i Engleskoj. Taj je trenutak važan za povijest i prava svih europskih država jer se tada rađa trajni oblik države koji se sastoji od političkog (parlamentarni režim), ekonomskog (tržišna ekonomija) i socijalnog aspekta (država blagostanja). Taj je liberalizam uvelike drugačiji od današnjeg neoliberalizma poistovjećenog sa zahtjevom za "manje države". Ovdje je riječ o snažnoj, "žandarskoj" državi koja donosi zakone, izdaje uredbе, intervenira u tržište kad ono propada ili je nepotpuno te razvija snažnu birokraciju dajući joj ljudske resurse.

Treći trenutak Picq vidi u Prvom svjetskom ratu i njegovim posljedicama – rađanju totalitarnih režima, onog u Rusiji nakon Oktobarske revolucije 1917. i boljševičkog terora, te onog u nacističkoj Njemačkoj koji je započeo dolaskom Adolfa Hitlera na vlast 30. siječnja 1933. godine. Totalitarizam autor ne obrađuje samo iz povijesnog nego i iz teorijskog aspekta kako bi prikazao sve opasnosti koje mogu proisteći iz takvih poredaka. "Totalitarizam pokušava dati oblik onome što demokracija koči" (487). Propast nacističkog (1945.) i komunističkog terora (1990-ih) označavaju kraj sramotnog oblika totalitarne države, barem na području Europe.

U posljednjem dijelu knjige autor fokus usmjerava na buđenja ljudskih prava kao stvarnih osnova svake države. Opća deklaracija o ljudskim pravima, usvojena i proglašena na Općoj skupštini naroda u Parizu 10. prosinca 1948., predstavlja krunu tog buđenja. Dolazi do afirmacije pravne države kojoj je temeljna ideja da je politička vlast uokvirena u osnovne pravne norme koje su joj postavljene, što se prikazuje kroz primjere u Njemačkoj, Francuskoj i Španjolskoj. Na primjeru širenja ujedinjene Europe autor propituje što danas znači suverenost, dolazi li do krize europske izgradnje i možemo li govoriti o novim oblicima države (Ferry) i novim političkim konsolidacijama (Habermas). Pred sam zaključak autor analizira dva nova moguća oblika države: decentraliziranu i regulatornu državu.

Jean Picq nastojao je prikazati ključne političke prekretnice europske povijesti svedene na pet temeljnih razdoblja koje naziva: 1. jedinstvo putem vjere (1000.-1500.); 2. vjerski ratovi (1517.-1648.); 3. europska ravnoteža i jedinstvo putem prosvjetiteljstva (1648.-1815.); 4. rat ideologija (1815.-1945.); 5. ponovno jedinstvo u projektu Europske unije i putem prava. Važno je naglasiti da autor ne govori samo kroz pristup povijesnog institucionalizma nego se oslanja i na političku teoriju anali-

zirajući autore poput Machiavellija, Bodina, Lockeja, Arendt, ali također objašnjava i pojedine aspekte političke ekonomije. Knjiga je obogaćena mnogim priložima o povijesnim ličnostima, dinastijama, događajima, pojmovima, pa čak i državama kako bi se dao što kvalitetniji uvid u povijesna događanja.

Henry Kissinger drži kako je upravo povijest memorija države i da države ostvaruju svoj identitet sviješću o zajedničkoj povijesti. Ujedinjena Europa po tome nije tek puki kontinent sa zajedničkim vrijednostima ili određena politička tvorevina, nego je "neosporan povijesni entitet, proizvod srednjeg vijeka, sjedište jednog svijeta, europskog svijeta, koji se ne određuje izvana svojim zemljopisnim granicama, nego iznutra samom svojom pojavnošću" (30). Stotine milijuna Europljana danas nisu samo ujedinjeni u različitosti nego i u svojoj povijesti, o čemu, između ostalog, svjedoči i ova zanimljiva studija Jeana Picqa.

Bruno Rukavina